

Rauhaa ja turvallisuutta etsimässä

Margaret MacMillan: *Peacemakers. The Paris Conference of 1919 and its Attempt to End War* (John Murray 2001, reprinted 2002, paperback 2003). 574 s.¹

■ Toronton yliopiston historian professori, Oxfordin yliopistossa väitellyt Margaret MacMillan käsittelee palkitussa teoksessaan kansainvälisen yhteisön yritystä rakentaa rauhaa ja turvallisuutta ensimmäisen maailmansodan jälkeen. Tämä yhteisö on hänen teoksessaan Pariisin rauhankonferenssi vuonna 1919.

Perinteisen näköisestä aiheesta huolimatta lähestymistapa ei ole konventionaalinen. MacMillan on valinnut laajalle teemalleen ja yleisteokselleen näkökulman ja esitystavan, jossa historiaa selitetään toimijoiden ja toiminnan kehyksistä poimituilla yksityiskohdilla. Kyseessä ei ole organisaatio-selvitys tai kansainvälisten suhteiden teoreettinen analyysi, vaan tyyliä on kertoa pala ”suurta historiaa” tarinana ihmisten ja politiikan problematisesta kohtaamisesta. Suurpolitiikka näyttäytyy inhimillisenä toimintana ja konferenssi prosessina, jonka julkituotuna ideologiana oli pyrkimys uuteen maailmanjärjestykseen. Rauhankonferenssin kertomus esitetään suurmiehen ja valtiohistoriana inhimillisten sat-

tumusten kautta: kirjan markkinoidaankin olevan yhtä aikaa ”viihdyttävä ja tärkeä”, jolloin tärkeyden elementti nousee viittauksista nykyisyyteen ja viihdyttävyydestä kertomuksellisuudesta.

MacMillanin näkökulma tiivistyy kirjan otsikossa: konferenssissa ja rauhansopimuksissa oli kyse rauhantekijöiden yrityksestä lopettaa sodat ja rakentaa uutta maailmanjärjestystä. Tämä piti toteuttaa luomalla uusi kansainvälinen yhteisö: Kansainliitto ja elinkelpoisten valtioiden järjestelmä Eurooppaan ja sen ulkopuolelle. Hän vertaa ratkottavia ongelmia nykyajan globaaleihin ongelmiin. Rinnastus nyky aikaan on ollut tutkijoille houkutteleva sosialismin romahduksen jälkeen, eikä MacMillan ole ainoa, joka on verrannut vuoden 1919 tilannetta vuoden 1989 jälkeiseen maailmaan. Myös islamin merkitys globaalissa politiikassa on kiinnittänyt MacMillanin vertailevan näkökulman huomion. Sen sijaan toisen maailmansodan jälkeinen asetelma ei hänen mukaansa sovi rauhankonferenssin vertailukohtaksi. Vuonna 1919 maailman valtasuhteet olivat monimuotoisem-

1. Tässä on syytä huomauttaa, että valitessaan MacMillanin teoksen painoksista edullisemman pehmeäkantisen version (2002), lukija ei pysty viitteistä jäljittämään kirjoittajan tutkimustyötä: tekstissä on viitenumerot ja lopussa lähdeluettelo, mutta viitteet puuttuvat. Lukijaa pyydetään anteeksipyytäen kääntymään sellaisen kirjaston puoleen, josta kovakantinen versio löytyy. Tosin Suomen kirjakauppoihinkin ilmestyneessä uudessa pehmeäkantisessa painoksessa (2003) nämäkin lähteiden ystävien merkinnot ovat näkyvissä.

mat kuin toisen maailmansodan jälkeisen kylmän sodan olojen on perinteisesti tulkittu olleen.

MacMillanin huomio kohdistuu suhteellisen traditionaalisesti päättäjiä persoonallisuuksiin ja heidän ajattelutapoihinsa. Neuvottelijoiden henkilökohtaiset intressit ja mieltymyserot muovasivat konferenssin luonnetta ja siellä käytyä keskustelua yhtä lailla kuin laajemmat Yhdysvaltain ja Euroopan väliset erot tai Euroopan sisäiset suhteet. MacMillanin eduksi on sanottava, että hän ei liioittele Kansainliiton, itsemääräämisoikeuden periaatteen tai uuden diplomatian merkitystä, vaan näkee jatkuvuuden: uusi ja vanha politiikka olivat olemassa ja vaikuttivat samanaikaisesti. Rauhankonferenssissa kohtasivat toisalta Yhdysvaltoihin kiteytynyt idealismi, liberaali internationalismi, demokratia ja tulkinta itsemääräämisoikeudesta, toisalta Ranskan edustama voima- ja liittopolitiikka – asetelma, joka kutkuttelee juuri nykyajan lukijaa! Tämä kohtaminen käy kirjasta ilmi, mutta sitä olisi voinut käsitellä syvällisemminkin. Wilsonin ohella Lloyd George pohjasi ajattelunsa liberalismiin ja uskonnolliseen näkemykseen rangaistuksesta ja parannuksesta. Wilsonin idealismi uudesta maailmanjärjestyksestä perustui käsitykseen kansoista ja demokratiasta. Amerikkalaisuus edusti hänelle tätä ja oli siten universaali ohje. Ranskalainen liittojärjestelmä ja voimatasapainon politiikka, samoin kuin Venäjän bolshevismi edustivat tälle ajattelulle vastakohtaa.

Saksan kohdalla MacMillan näkee suurimmaksi ongelmaksi sen, että voittajien manifestatio, ”marssi” Saksaan puuttui: Saksa jäi ennalleen. Häviötä ei tehty selväksi, mutta hävitys toteutettiin.

Saksan rauhansopimus määrittää kirjassa käsiteltäviä aikaväliä, mutta maantieteellisesti huomioidaan koko se maailma, joka oli sidottu sotaan vanhojen imperiumien kautta. MacMillan laajentaakin rauhansopimusjärjestelmän globaaliksi ilmiöksi. Erityisesti hän linkittää kolmannen maailman ja Lähi-idän ongelmien juuret vuonna 1919 tehtyihin ratkaisuihin. Johtopäätös on, että näiden, edelleen ratkaisemattomien ongelmien kohdalla konferenssi ”epäonnistui”. Etenkin Ison-Britannian politiikkaa MacMillan tarkastelee maapallonlaajuisesti: brittien delegaatio oli imperiumin delegaatio.

Gloobalisuuden käsittely tuo hiukan naiivilla tavalla esiin vierauden kohtaamisen ja Toiseuden, kuten ilmauksissa Pariisiin saapuneista ”salaperäisistä arabeista kaavuissaan”. Samoin Euroopan sisällä Toiseus on läsnä esimerkiksi käsitteessä ”feodaaliset unkarilaiset”, jonka kautta kuvataan rauhankonferenssin ristiriitaisia asenteita Unkaria kohtaan. Maailmanlaajuisesta kehyksestä huolimatta Saksan rauhansopimus näyttää tässäkin teoksessa muodostavan pääasiallisen dilemman ja ajallisen rajauksen. Rajaus on tosin perusteltavissa sillä, että MacMillanin kuvaama yritys maailman hallituksesta muuttui vuoden 1919 loppua kohden hajanaisemmaksi konferenssitoimin-

naksi. Hän keskittyy konferenssin maailmanhallitus-dimensioon, kokoontumiseen Pariisiin ja jättää siten esimerkiksi Unkarin rauhansopimusta käsitelleet erilliset rauhankonferenssin foorumit vähälle huomiolle.

MacMillanille Pariisin rauhankonferenssi oli kokonaisuvaltainen tapahtuma. Hän käsittelee Pariisia, sen kuvaa ja ideoita, konferenssimiljöönä – se ei ole vain prosessin näkymätön näyttämö. Pariisi-näkökulman kautta herää kysymys, oliko kyseessä massatapahtuma vai suljettujen ovien oikeudenkäynti? MacMillan tuo esiin osapuolten ristiriitaiset käsitykset konferenssin toimintatavoista – vapaa keskustelufoorumi vai organisoitu kokoustoiminta – kuten myös kulttuuri- ja kielierot. Tätä kontekstia ja toimintaa MacMillan rakentaa lukijalle kertomuksen, nimittäin anekdoottien, karikaatyyrimäisten henkilökuvien ja miljöö asetelmien avulla.

Odotettavissa olleiden asianteemojen lisäksi MacMillanin kirjan merkittävimpiä piirteitä onkin sen yleinen tapa kirjoittaa historiaa. Lukijan huomio kiinnittyy kirjoittajan käyttämiin ilmaisuihin. Suurta historiaa (mieli)kuvitetaan tilan ja toimijoiden yksityiskohdilla. Tapahtumien merkitystä, ”historiallisuutta” on tekstissä vahvistettu sijoittamalla ne jännittäväksi kertomuksen kohdaksi.

MacMillanin rauhankonferenssissa kyseessä ei ole konferenssihistoria päätöksentekomallien tai organisaatiokaavoioiden kautta, vaan pyrkimys lähestyä rauhansopimusten laatimista ihmisten tasolla. Kon-

ferenssi oli suurmiesten keskustelua, kokous- ja organisaatioimprovisointia. Huomio kohdistuu henkilöiden – Wilson, Clemenceau, Lloyd George – kautta prosessiin, joissa sopimukset syntyivät. Jokainen kolmesta suuresta toi maansa poliittisesta ilmastosta jotain mukanaan: MacMillanin mukaan Wilsonin matkassa oli ajatus amerikkalaisuuden ylivoimaisuudesta ja epäily siitä, etteivät eurooppalaiset ymmärrä tätä; Clemenceaulla tämä varustus oli Ranskan patriotismi ja Saksan pelko; Lloyd Georgella Britannian imperium ja laivasto. Nämä suuret linjat vaikuttivat samalla tavalla kuin jokaisen päättäjänsä henkilökohtainen tila: sairaudet, unettomuus, mieltymykset. Huolimatta henkilöäkökulttuurista kyseessä ei kuitenkaan ole psykologinen tulkinta, vaan maailmanhistoriaa selitetään pinnallisemmin valtiomiesten karrikoituilla luonteenpiirteillä.

Keskustelua maailmanrauhasta, makrohistoriaa selitetään näin ollen laveasti mikrohistorian keinoin: konferenssi oli interiöörejä, kaupunkitilaa ja niissä toimineita ihmisiä, kokkeja, toimittajia, prostituoituja, tulkkeja, avustajia. Rauhankonferenssi näyttäytyy yhteisöllisenä prosessina, jossa lounastauko tai kokouksen välillä jalkojaan oikova poliitikko olivat osa prosessia. Anekdoteilla haetaan evidenssiä valtiomiesten persoonallisuudesta, joilla selitetään osaltaan heidän politiikkaansa.

Teksti elävöityy, mutta saako analyysi lisää ulottuvuutta? MacMillanin rauhansopimuksen ”mikrohistoriallinen”

ja sosiaali- ja kulttuurihistoriallinen konteksti jääkin yksittäiseksi tarinoiksi ja välähdyksiksi. Läsnä ovat samalla mahdollisimman yleistävä makrohistoriallinen näkemys maailmanhistorian voimista, joiden takaa löytyy originelleja valtiomiehiä ja sotapäälliköitä ja samalla läsnä on pienen ja yksityisen vaikutus suureen kertomukseen.

MacMillanin sanomaksi voidaan tulkita, että rauhankonferenssi oli yritys muuttaa maailmaa Pariisiin pystytetyllä maailmanhallituksella. Maailmanhallituksen työtä problematisoivat ristiriitaiset politiikat, joita poliittikkopersonat edustivat. Toimijat näkivät itsensä ”valtiona” tai eräänlaisena maailmanparlamenttina. Otteen näennäisestä pinnallisuudesta huolimatta MacMillan onnistuu selittämään sopimusprosessia ja rauhantekijöiden motiiveja kuin varkain. Teos keskustelee sekä alkuperäislähteistön että tutkimuskirjallisuuden kanssa ja rakentaa niitä tulkitsemalla kokonaiskuvaa rauhankonferenssista. Samalla se tarkastelee rauhankonferenssia avoimesti tämän päivän lähtökohdista käsin. Pyrkimys lienee ollut legitimoida aihetta ajankohtaisuudella ja tehdä siitä myyvämpi, eikä ole pystytty täysin välttämään sitä, että samalla on paikka paikoin soruttu lievään moralismiin ja tuomarointiin, ei vain kohdetta ymmärtävään asianajoon. Kirjan suurena kysymyksenä ei ole vain selittää rauhankonferenssia ja sen tekemiä päätöksiä, vaan myös tehdä oikeutta parhaansa yrittäneille päätöksentekijöille ja ottaa siten kantaa konferenssin ”epäonnistumisen historiaan”. Maailman-

hallitus ei voinut tarjota puitteita kaikenkattavalle kehityksen suuntaamiselle kohti ”oikeita” raiteita.

MacMillanin tyyli ja argumentointi lähestyy televisiosta tuttujen historiadokumenttien genreä – käsikirjoitus sopusikin nopeatempoisen televisiodokumentin puhuvalle asiantuntijapäälle. Tämänkaltaiset ristiriidat, kertomuksellisuuden ja kaupallisuuden yhdistäminen akateemiseen kirjoittamiseen ovat läsnä teoksessa kautta linjan. Rauhankonferenssin toimijoiden poliittisesta linjasta se tarjoaa sinänsä jo valmiiksi punnittuja, muiden esittelemiä ja näin ollen turvallisia kannanottoja. Asiavirheitä ja liioiteltuja tulkintoja voi löytää – tosin niinhän käy aina, kun yksittäiseen kysymykseen tarkemmin perehtynyt lukija tarkastelee yleisteosta, joka yleistää hänen omaa kohdettaan tai kun lukijan omaksuma käsitys maan historiasta sijoitetaan toiseen kategoriaan ”maapallon historiassa”.

Rauhankonferenssi esitetään MacMillanin kirjassa monitahoisena ilmiönä. Se ei ollut kongressi tai organisaatio – ei myöskään sarja epävirallisia keskusteluja Wilsonin toivomalla tavalla. MacMillanin kuvaama rauhankonferenssi oli moniääninen foorumi, joka tuotti monien ratkaisuvaihtoehtojen kirjosta yhden ja jätti tilaa spekulatioille.

Mari Vares